

РОЗВИТОК МЕТОДИКИ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ

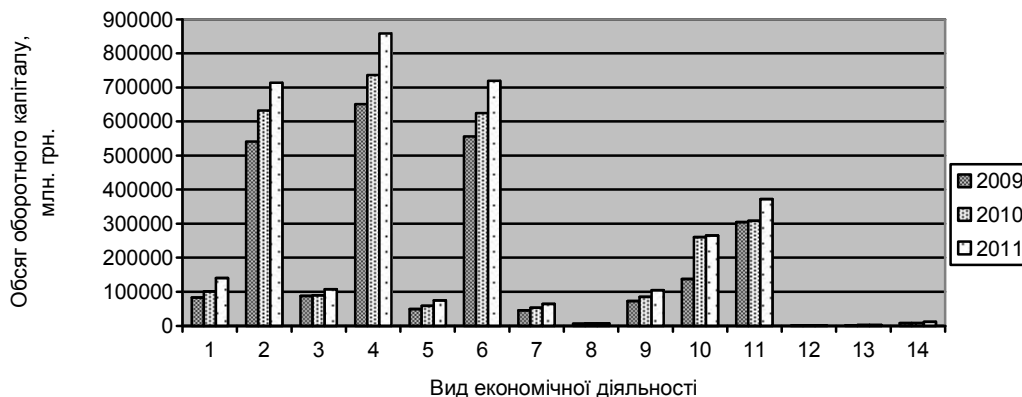
Розглянуті теоретичні основи економічного аналізу оборотного капіталу, виявлено інформаційний запит користувачів на основі якого сформовано двоетапну методику економічного аналізу в системі тайм-менеджменту

Ключові слова: оборотний капітал, нематеріальні активи, бухгалтерський облік, економічний аналіз

Постановка проблеми. Оборотний капітал займає винятково важливу роль в діяльності суб'єкта господарювання за рахунок забезпечення можливості кругообороту капіталу. Зміни оборотності складових оборотного капіталу зумовлюють необхідність постійної

діагностики з метою вчасного прийняття управлінських рішень про здійснення господарських операцій в межах операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Оборотні активи за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2011 р. наведено на рис. 1 [3].

Примітки

1. Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	8. Діяльність готелів та ресторанів
2. Промисловість	9. Діяльність транспорту та зв'язку
3. Будівництво	10. Фінансова діяльність
4. Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	11. Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям
5. Торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	12. Освіта
6. Оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	13. Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги
7. Роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	14. Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту

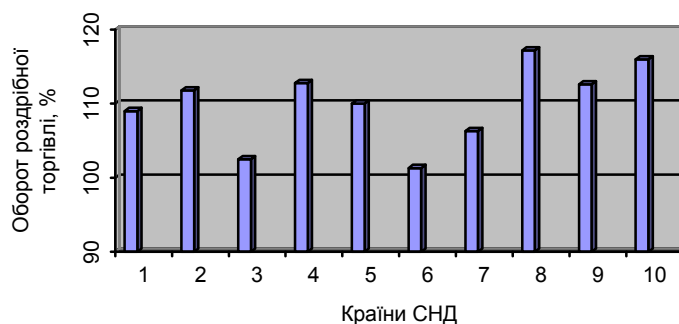
Рис. 1. Обсяг оборотних активів на підприємствах України за видами економічної діяльності станом на 31.12.11 р.*

*Дані наведено без урахування результатів діяльності банків і бюджетних установ

Зазначимо, що динаміка обсягу оборотних активів на підприємствах України позитивна, що свідчить про необхідність виважених управлінських рішень щодо формування та використання оборотного капіталу, що забезпечить система бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Серед підприємств, які залучають найбільший обсяг оборотного капіталу знаходяться підприємства галузей

промисловості, торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, оптової торгівлі та посередництва в оптовій торгівлі.

За результатами аналізу основних соціально-економічних показників країн СНД у січні-вересні 2012 р. виявлені зміни обороту роздрібно торгівлі (у постійних цінах, за всіма каналами реалізації) (рис. 2).

Примітки

1. Азербайджан	3. Вірменія	5. Киргизстан	7. Росія	9. Узбекистан
2. Білорусь	4. Казахстан	6. Молдова	8. Таджикистан	10. Україна

Рис. 2. Оборот роздрібно торгівлі країн СНД січень-вересень 2012 р. (у постійних цінах, за всіма каналами реалізації) (% до січня-вересня 2011 р.) [4]

Серед країн СНД темп зростання обороту роздрібною торгівлі в Україні займають друге місце, що становить 116 % у відношенні до січня-вересня 2011 р. Підвищення темпів зростання обороту роздрібною торгівлі країн СНД свідчить про прискорення економічних процесів, зумовлених функціонуванням оборотного капіталу.

Враховуючи значення оборотного капіталу в діяльності підприємств, встановлено фактори безпосереднього впливу на господарські процеси та функціонування оборотного капіталу. В сучасних умовах трансформуються погляди на фактори виробництва, виділяючи першочерговість фактора часу, що визначає пріоритетність інформаційно-комунікаційної складової господарського механізму на вказані процеси та оптимізацію фактора виробництва часу.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій.

В процесі дослідження питань облікового відображення оборотного капіталу виявлено специфіку трактування його сутності в економічній теорії ("оборотний капітал") та бухгалтерському обліку ("оборотні активи").

В бухгалтерському обліку під оборотними активами розуміють грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу (П(С)БО 2 "Баланс" [5]).

Характерними рисами оборотного капіталу з економічної точки є перехід до власника, час перебування у одного власника, здатність забезпечувати можливість функціонування суб'єкта господарювання. Пропонуємо використовувати в бухгалтерському обліку поняття "оборотний капітал", що доповнить не лише складові оборотного капіталу, зазначені у бухгалтерському обліку, але акцентуватиме увагу на його утворювальній функції в загальному кругообороті.

Сутність оборотного капіталу та особливості його відображення у системі бухгалтерського обліку досліджувала значна кількість вчених (рис. 3).

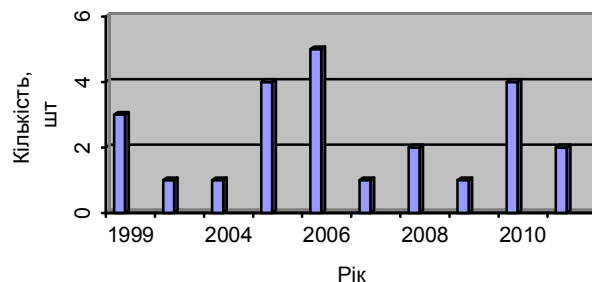

Рис. 3. Динаміка захисту дисертаційних робіт (за економічними спеціальностями) з дослідження питань оборотного капіталу в Україні за 1999-2011 рр.

Незважаючи на значні напрацювання вищезазначених науковців залишаються невирішеними питання узгодженості понять "оборотного капіталу" та "оборотних активів", що актуалізує побудову відповідної методики аналізу оборотних активів і капіталу.

В останні роки представники економічних спеціальностей одним із актуальних напрямів наукових досліджень виділяють значення та роль фактора часу в економічних процесах, що до цього вважався додатковим до класичних і виконував лише другорядну функцію у виробничому процесі. Так, доповідачами на Міжнародній науково-практичній конференції "Теорія та практика управління економічним розвитком" (Україна, Київ, 22-24 листопада 2012 р.) наголошено на пріоритетності фактора часу в сучасних умовах. В сучасних динамічних умовах розвитку економічних систем особливої актуальності набуває необхідність врахування фактору часу як одного із об'єктів облікового спостереження та економічного аналізу.

Мета дослідження полягає у висвітленні теоретичних положень економічного аналізу оборотного капіталу в частині уточнення завдань, об'єктів та етапів його здійснення, інформаційного забезпечення економічного аналізу та користувачів такої інформації з метою прийняття оперативних управлінських рішень.

Викладення основного матеріалу. На стадії використання факторів виробництва на підприємстві в сучасних умовах виокремлюють такі основні показники, які

мають виражену часову характеристику щодо факторів виробництва: 1) трудові фактори (тривалість контракту працівника, тривалість робочого часу, кількість робочих змін на підприємстві, тривалість роботи на підприємстві, продуктивність праці); 2) основні засоби (термін використання, строки морального та фізичного зношення, строки простою, період простого та розширеного відтворення, коефіцієнт екстенсивного завантаження, коефіцієнт змінності, виробнича потужність підприємства); 3) оборотні активи (нормування запасів, тривалість одного обороту (середній період оборотності) обігових коштів та коефіцієнт оборотності, строки дебіторської заборгованості); 4) природні фактори: час переробки ресурсу (сировини), час відтворення ресурсів, час заміщення ресурсів; 5) інформаційні (нематеріальні) фактори: час пошуку інформації, час на обробку інформації, строк дії ліцензії (патенту), оперативність тощо [1].

Крім того, серед комплексу показників господарської діяльності підприємства можна виокремити показники безпосереднього чи опосередкованого фактора часу: період погашення дебіторської та кредиторської заборгованості, період операційного і фінансового циклу, період окупності капіталу, фінансовий леверидж [1].

В теорії економічного аналізу визначення фінансових результатів та фінансового стану підприємства передбачає оцінку показників ділової активності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1. Методика проведення економічного аналізу оборотного капіталу [2]

№	Показник	Формула розрахунку
1	2	3
1	Виручка від реалізації	Ціна 1 продукції × Кількість реалізованої продукції
2	Балансовий прибуток	Дохід (Виручка від реалізації) – Витрати
3	Продуктивність праці	Виручка від реалізації / середньоспискова чисельність
4	Фондовіддача	Виручка від реалізації / середня вартість основних фондів
5	Оборотні кошти в розрахунках (в обороті)	Виручка від реалізації / середня дебіторська заборгованість
6	Оборотність коштів в розрахунках (в днях)	360 днів / оборотні кошти в розрахунках (в обороті)
7	Оборотність виробничих запасів (в оборотах)	Затрати на виробництво продукції / середні виробничі запаси
8	Оборотність виробничих запасів (в днях)	360 / оборотність виробничих запасів (в оборотах)
9	Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)	Середня кредиторська заборгованість × 360 / затрати на виробництво продукції
10	Тривалість операційного циклу	Оборотність коштів в розрахунках (в днях) + Оборотність виробничих запасів (в днях)
11	Тривалість фінансового циклу	Тривалість операційного циклу – Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)

Продовження табл. 1

1	2	3
12	Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості	Середня дебіторська заборгованість / виручка від реалізації продукції
13	Оборотність власного капіталу	Виручка від реалізації продукції / середня величина власного капіталу
14	Оборотність основного капіталу	Виручка від реалізації продукції / підсумок середнього балансу
15	Коефіцієнт стійкості економічного зростання	Чистий прибуток – дивіденди, що виплачуються акціонерам / власний капітал

За допомогою показників ділової активності управлінський апарат визначає ефективність поточної виробничої діяльності, враховуючи наступні якісні критерії: 1) широту ринку збуту продукції, 2) наявність продукції, що поставляється на експорт; 3) репутація підприємства. Кількісними показниками при аналізі ділової активності виступають: 1) ступінь виконання плану за основними показниками, забезпечення заданих темпів зростання; 2) рівень ефективності використання ресурсів підприємства.

Ступінь використання плану за основними показниками передбачає виконання їх оптимального співвідношення (1):

$$Tпб > Тр > Так > 100\% \quad (1)$$

Таблиця 2. Розрахункова таблиця для обчислення "золотого правила економіки"

Показник	2010	2011	Темп зростання, %
Фінансові результати промислових підприємств до оподаткування, млн.грн.	31579,6	58892,4	186,49
Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млн.грн.	792899,1	1008313,2	127,17
Зміна валюти балансу промислових підприємств, млн.грн.	157777	160566,6	101,77

Порівняння результативних показників (186,49 > 127,17 > 101,77 > 100%) дає можливість стверджувати, що "золоте правило" виконується, що свідчить про підвищення ефективності використання фінансових ресурсів.

"Золоте правило економіки" дотримується для виду економічної діяльності – промисловість. Доцільно перевірити його виконання для інших видів економічної діяльності та окремих областей з метою прийняття управлінських рішень щодо пріоритетного інвестування та розвитку окремих галузей та регіонів України.

Пропонуємо додати до нерівності "золотого правила економіки" показник темпу зростання оборотних активів, з огляду на існуючий парадокс, що в балансі прибуток є, але грошей немає (2):

$$Tпб > Тр > Так > Тоак > 100\%, \quad (2)$$

де Тпб, Тр, Так, Тоак – темпи зміни балансового прибутку, реалізації, валюти балансу, оборотних активів

Порівняння вказаних показників свідчить про: а) зростання економічного потенціалу підприємства; б) існування більш високих темпів зростання обсягу реалізації відносно темпів зростання економічного потенціалу, що свідчить про ефективне використання ресурсів; в) зростання прибутку випереджаючими темпами. В теорії зазначене співвідношення відоме як "золоте правило економіки" [2].

Важливим є аналіз оборотного капіталу з позиції ефективності управління. Недостатня розробленість даного питання зумовлює проведення неефективної політики підприємств щодо необхідних обсягів формування оборотного капіталу, що спричиняє погіршення економічного стану та спричиняє збої в загальному кругообороті.

Інтегрування тайм-менеджменту як способу управління, орієнтованого на прискорення надання бухгалтерської інформації формує нові вимоги до методики економічного аналізу в частині оперативного визначення напрямів коригування щодо формування та використання елементів оборотного капіталу на підприємстві.

Підприємство на власний розсуд розробляє стратегію формування та використання оборотного капіталу, від якої залежить ефективність функціонування підприємства. В сучасних умовах одним із пріоритетних факторів виробництва є час, що зумовлює трансформацію існуючої методики економічного аналізу оборотного капіталу на підприємстві.

Традиційна методика економічного аналізу передбачає аналіз оборотного капіталу за такими напрямками: якість оборотного капіталу та ефективність його використання (робочий капітал, маневреність робочого капіталу, коефіцієнт прибутковості (рентабельності) оборотного капіталу, коефіцієнт

де Тпб, Тр, Так – відповідно темпи зміни балансового прибутку, реалізації, авансованого капіталу [2]

Важливим в аналізі оборотного капіталу є розрахунок "золотого правила економіки", що передбачає дотримання умов, за яких темпи зростання прибутку мають перевищувати темпи зростання обсягів продажу, а обсяги продажу повинні перевищувати темпи зростання активів на підприємстві.

Вважаємо за доцільне при розрахунку "золотого правила економіки" використовувати інтервальні статистичні показники за даними Державної служби статистики України для досягнення їх порівняності (табл. 2).

оборотності, тривалість одного обороту, коефіцієнт закріплення оборотних коштів, тривалість операційного циклу, абсолютне вивільнення (залучення) коштів, відносне вивільнення (залучення) коштів, аналіз власного оборотного капіталу (показники наявності власного оборотного капіталу, мобільності, стабільності структури оборотних коштів).

Методика економічного аналізу оборотного капіталу передбачає *аналіз ефективності договірної роботи підприємства в минулому періоді* (коефіцієнти задоволення заявок, виконання договорів, якості поставок, вільний коефіцієнт організації зовнішніх поставок); *аналіз виконання плану виробництва товарів в постачанні матеріальних ресурсів зі сторони* (показує забезпеченість договорами на їх постачання), що передбачає аналіз коефіцієнтів забезпечення плану виробництва постачання зі сторони та забезпечення по фактичному виконанню договорів на постачання; *аналіз виконання бізнес-плану і тенденцій розвитку роздрібного товарообороту* (коефіцієнт ритмічності та рівномірності, сезонності, використання банківських кредитів у формуванні роздрібного товарообороту, ділової активності загальний).

В рамках дослідження використання концепції вартості грошей у часі при формуванні показників внутрішньої бухгалтерської управлінської звітності І.А. Слободняк пропонує аналізувати показники обсягу виробництва та коефіцієнт оборотності активів у комплексі, що сприятиме формуванню обґрунтованих висновків. Автором запропоновано розглядати варіанти поведінки показників. В результаті порівняння виділено наступні можливі варіативності:

1. Обсяги продажу зростає, коефіцієнт оборотності оборотних активів зростає – найбільш бажана ситуація для підприємств, при якій обсяги продажу зростають більш високими темпами, ніж середньоперіодна вартість оборотних активів підприємства, в результаті чого підвищується значення коефіцієнта оборотності;

2. Обсяг продажу зростає, коефіцієнт оборотності оборотних активів спадає, що свідчить про зростання обсягу продажу за період, але більш повільними темпами, ніж підвищується середньоперіодна вартість оборотних активів;

3. Обсяг продажу спадає, коефіцієнт оборотності оборотних активів зростає. В даному випадку ситуація свідчить про абстрактне збільшення оборотності, що не є показовим. Оборотність є розрахунковою абстрактною характеристикою, збільшення якої не може бути виключно позитивною лише за рахунок збільшення. Обсяг продажу – реальний показник, зниження значення якого небажане. Зростання оборотності не повинно бути самоціллю, його необхідно порівнювати в системному зв'язку з динамікою інших показників;

4. Обсяг продажу спадає, коефіцієнт оборотності оборотних активів спадає означає зниження реального та абстрактного показника, в даному випадку зниження обсягу продажу є більшим, ніж зниження середньоперіодної вартості активів [6, с. 52-53].

Враховуючи часовий аспект та необхідність забезпечення управлінського апарату оперативною інформацією щодо стану оборотного капіталу на підприємстві, вважаємо доцільним здійснювати аналіз за такими етапами: 1) експрес-аналіз; 2) поглиблений аналіз. Завданнями експрес-аналізу є оперативна ідентифікація проблемних аспектів оборотного капіталу підприємства, що може бути визначена за рахунок порівняння показників обсягу реалізованої продукції та робочого капіталу як показника, позитивне значення якого свідчить про можливість сплатити власні поточні зобов'язання з можливим залишком фінансових ресурсів для розширення діяльності чи можливості інвестування.

Вважаємо, що порівняння обсягу реалізованої продукції та робочого капіталу є більш доцільним для ідентифікації стану оборотного капіталу на підприємстві, оскільки коефіцієнт оборотності оборотних активів показує кількість оборотів, які здійснив оборотний капітал за певний час (рік, квартал, місяць):

$$K_{ooo} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середній залишок оборотних коштів}} \quad (3)$$

де K_{ooo} – коефіцієнт оборотності оборотних активів

Оптимальний розмір робочого капіталу залежить від обсягу реалізації продукції, сфери діяльності суб'єкта господарювання та кон'юнктури ринку. Зменшення робочого капіталу на підприємстві свідчить про необхідність з'ясування впливу причин та прийняття управлінських рішень для їх усунення.

Методику проведення економічного аналізу оборотного капіталу систематизовано в табл. 3.

Таблиця 3. Методика проведення економічного аналізу оборотного капіталу

Показник	Варіанти порівняння	Необхідність проведення поглибленого аналізу
1) обсяг реалізованої продукції, 2) робочий капітал: $R_k = PA - ПЗ$, де ПА – поточні активи (2 та 3 розділи активу балансу: "Усього за розділом II" – 260 ряд. звітності, розділ III "Витрати майбутніх періодів" – 270 ряд. звітності); ПЗ – поточні зобов'язання (4 та 5 розділи пасиву балансу: "Усього за розділом IV" – 620 ряд. звітності, "Доходи майбутніх періодів" – 630 ряд. звітності)	1) обсяг продажу ↑, робочий капітал ↑	не проводиться
	2) обсяг продажу ↑, коефіцієнт оборотності оборотних активів ↓	проводиться
	3) обсяг продажу ↓, коефіцієнт оборотності оборотних активів ↑	проводиться
	4) обсяг продажу ↓, коефіцієнт оборотності оборотних активів ↓	проводиться

В результаті порівняння обсягу реалізованої продукції та робочого капіталу управлінський персонал має можливість виявлення загального стану оборотного капіталу на підприємстві. У випадку підвищення темпів зростання зазначених показників немає необхідності проведення поглибленого аналізу (аналіз ефективності використання, якості, власного оборотного капіталу на підприємстві, аналіз виконання бізнес-плану і тенденцій розвитку роздрібно-товарообороту), оскільки така тенденція свідчить про синхронізацію господарських процесів. У випадках невідповідності темпів зростання обсягу реалізованої продукції та робочого капіталу вважаємо необхідним здійснення поглибленого економічного аналізу, що надасть точну відповідь

управлінцям щодо стану оборотних активів на підприємстві та дозволить вчасно ідентифікувати та уникнути негативного впливу такого фактора.

Користувачами результатів такого аналізу є загальні збори засновників, власник, керівник підприємства, головний бухгалтер, обліковий персонал.

В процесі класифікації оборотного капіталу за формою (монетарна та немонетарна) запропоновано розмежовувати немонетарну її складову на два види: матеріальну складову (ОНМА – оборотні немонетарні матеріальні активи) та нематеріальну складову (ОННА – оборотні немонетарні нематеріальні активи).

Вищенаведене дозволяє сформулювати завдання, об'єкти та етапи економічного аналізу оборотного капіталу (рис. 4).

Рис. 4. Модель економічного аналізу оборотного капіталу

З метою розкриття інформації про оборотний немонетарний матеріальний і нематеріальний капітал необхідним є здійснення економічного аналізу відповідних показників:

1) питома вага оборотних немонетарних матеріальних активів в структурі оборотних активів (4):

$$ПВонма = \frac{ОНМА}{ОА} \quad (4)$$

де *ОНМА* – оборотні немонетарні матеріальні активи, *ОА* – оборотні активи

2) питома вага оборотних немонетарних нематеріальних активів в структурі оборотних активів (5):

$$ПВонма = \frac{ОННА}{ОА} \quad (5)$$

де *ОННА* – оборотні немонетарні нематеріальні активи.

Таким чином, бухгалтерський облік та економічний аналіз матеріальної та нематеріальної форми немонетарного оборотного капіталу забезпечить управлінський персонал повною та достовірною інформацією для ефективного та оперативного управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Оборотний капітал забезпечує можливість здійснення виробничого процесу на підприємстві. Формування та використання оперативної та достовірної інформації щодо його складових підвищує ефективність управління.

В немонетарній частині оборотного капіталу виявлено його матеріальну (виробничі запаси, поточні біологічні активи, незавершене виробництво, готова продукція, товари) та нематеріальну (комп'ютерні програми, ліцензії, квоти на викиди, дозволи на діяльність в межах операційного циклу) форми.

Наведені пропозиції щодо методики економічного аналізу оборотного капіталу сприяють удосконаленню інформаційного апарату економічного аналізу в частині формування та використання оборотного капіталу, що дозволяє підвищити оперативність надання інформації користувачам з метою ефективності діяльності підприємства. Запропоновані етапи економічного аналізу формування та використання оборотного капіталу дозволили сформуванню комплексної методики обґрунтування доцільності його формування та використання. Запропоновано показники, що показують частку оборотних немонетарних матеріальних та нематеріальних активів в загальній структурі активів.

Розмежування етапів проведення аналізу на експрес-аналіз і поглиблений дозволяє прогнозувати стан оборотного капіталу і вчасно приймати ефективні управлінські рішення.

Список використаних літературних джерел:

1. *Деревянко Ю.М.* Дослідження місця та ролі фактора часу в економічній діяльності підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mre/2010_4/3_4.pdf 2. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slv.com.ua/book/89/6256.html> 3. Оборотні активи за видами економічної діяльності станом на 31 грудня 2011, 2010, 2009 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/fin/oaktuvu/oa_ed/oa_ed_u/oa_ed_4_11_u.htm [http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/fin/oaktuvu/oa_ed/oa_ed_u/oa_ed_4_10_u.htm] [http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/fin/oaktuvu/oa_ed/oa_ed_u/oa_ed_4_09_u.htm] 4. Основні соціально-економічні показники країн СНД у січні-вересні 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/sesks/sesks_u/secks0912.html 5. ПСБО 2 "Баланс" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr-law.com.ua/oblik/buh/27-psbo2> 6. *Слободняк І.А.* Использование концепции временной стоимости денег при формировании показателей внутренней бухгалтерской управленческой отчетности: монография / И.А. Слободняк. – Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2010. – 141 с.

МАСЛОВСЬКА Анна Юрївна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку, асистент кафедри фундаментальних економічних дисциплін Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- бухгалтерський облік та економічний аналіз оборотного капіталу;
- інтеграція економічних наук;
- ретроспектива економічної думки;
- інституційна теорія;
- поведінка мікроекономічних суб'єктів.

Стаття надійшла до редакції: 25.03.2013 р.